

VÍCTOR FERRO EN EL RECORD

Els meus primers records de Víctor Ferro són dels anys seixanta, en plena etapa de redacció de la *Gran enciclopèdia catalana*. Víctor Ferro era una intel·ligència excepcional, però això no el feia pas esquerp, sinó que era un gran conversador i sovint venia a l'espai dels redactors d'història a intercanviar impressions i en especial tenia llargues converses plenes d'humor amb la doctora Dolors Bramon. El segon moment que recordo d'ell ja està relacionat amb el seu magnífic llibre *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta* (Eumo, 1987). Per una amiga d'ambdós, Maite Carrasco, també actualment desapareguda i que aleshores treballava a Edhasa, vaig saber que aquella editorial tenia en premsa un volum sobre les institucions catalanes anteriors a la Nova Planta. Jo tenia previst un curs a la Universitat de Barcelona sobre el tema i vaig posar-me en contacte amb l'autor del llibre, el qual va tenir amb mi una gran generositat: encara conservo algunes galerades d'aquella edició que, no sé per quines raons, en una fase molt avançada va quedar frustrada. De fet, el llibre podia haver sortit amb dos anys d'antelació. De seguida vaig adonar-me de la importància d'aquella obra. Per a mi va significar l'existència d'un treball científic que reunia coneixement empíric, síntesi posada al dia, interpretació històrica renovada i voluntat de relacionar passat històric institucional i present polític nacional. Tanmateix, aquest llibre, que ha estat i és tan important per a historiadors estrictes i historiadors del dret, va tenir dificultats d'edició fins que Eumo, de Vic, se'n féu càrrec.

Víctor Ferro, tot i que es formà i visqué durant molts anys fora de Catalunya —recordem que va acabar la carrera de Dret a Montevideo i va exercir una activitat ben llunyana als seus interessos intel·lectuals (traductor de les Nacions Unides a Nova York i Viena)—, va ser capaç d'oferir-nos un llibre que al meu entendre ha col·laborat decisivament a capgirar la visió decadentista i exclusivament aristocratitzant que sovint, als anys seixanta del segle XX, es tenia de les nostres institucions.

Quan Víctor Ferro va escriure la seva obra fonamental, els historiadors disposàvem de molt poca bibliografia de síntesi sobre la qüestió. Pràcticament ha-

viem de recórrer a llibres antics, com els volums de Cayetano Manrique i Amalio Marichalar (1861-1872), o el de Manuel Danvila *El poder civil en España* (1885-1886) i, sobretot, *Las cortes catalanas*, de Coroleu Inglada i Pella i Forgas (1876), i *Los fueros de Cataluña* (1878), dels mateixos autors. Després d'això, pràcticament havíem de passar a les fonts impreses indicades per Guillem Maria de Brocà en la seva *Taula de las estampacions*, del 1907. Encara, caldria afegir que, enduts pel materialisme històric, la historiografia dels anys seixanta i setanta del segle XX va avançar sobretot en història agrària, comercial i industrial, però l'hegemonia de la història econòmica va perjudicar la història de les institucions. Si aquestes van arribar a fer alguns avenços, va ser sobretot en el terreny de la història del dret civil: la família, el sistema hereditari, l'emfiteusi, les figures jurídiques de l'endeutament (el censal, la carta de gràcia, el debitori, etc.), coses molt importants que, de fet, seguien la línia hegemònica entre els nostres juristes d'ençà que, des del 1714, ens havia estat arrabassat el dret públic i ens havíem dedicat a conrear el dret civil. Els catalans som els primers a fer política des del dret civil.

Penso que l'originalitat de Víctor Ferro s'ha de situar precisament en el fet que fou el primer a plantejar-se, al segle XX, de fer una síntesi d'història del dret públic català anterior a la Nova Planta. Una síntesi que superava totes les visions medievalitzants. Fins aleshores, els nostres interessos públics en matèria institucional no havien passat, de fet, del sistema municipal, en el sentit no pas romà del mot i en una visió medievalitzant de les institucions, fins i tot per part d'aquells autors d'història moderna que, per raons de cronologia, quedaven obligats a tractar la Diputació del General i les Corts. D'altra banda, la síntesi de Víctor Ferro no oblidava que el dret de les persones tenia i té un marc públic.

Se m'ha demanat una aproximació a la semblança de Víctor Ferro com a historiador. Per a mi, la seva tasca conté diverses aportacions singulars importants.

La primera, l'acabo d'esmentar: posar a primera línia de la historiografia catalana una síntesi especialitzada del dret públic català anterior a la Nova Planta. Per tant, una visió de les institucions en el context cronològic no sols dels segles XIII i XIV, sinó des dels temps originaris fins al 1714 i posant una atenció especial en els segles XVI i XVII.

La segona aportació de Víctor Ferro és fer una doble observació que combina la visió aparentment estàtica de les institucions amb els factors dinàmics interns i externs que les transformen i les fan evolucionar. És a dir, va saber lligar model i canvi. Si Víctor Ferro hagués pogut treballar des de Catalunya estant i en una tasca universitària propera als seus interessos intel·lectuals, segur que hauria acabat completant els seus coneixements amb una tasca d'arxiu, que no estigué en condicions de fer i que posteriorment altres han començat a fer. La visió dinàmica que tenia de les institucions l'hauria portat a fer sondeigs historiogràfics. Tan-

mateix, Víctor Ferro va superar les limitacions documentals amb l'ús i el coneixement de la documentació impresa dels segles XVI, XVII i XVIII i de les novetats bibliogràfiques. Víctor Ferro va utilitzar dues menes de documentació impresa: les lleis i la doctrina dels doctors. Amb aquestes dues eines fonamentals va reconstruir l'estructura del poder públic català i va situar, amb una gran clarividència, el doble caràcter, reial i de la terra, de l'eix institucional català i la seva complexa relació. Doble caràcter amb el qual Víctor Ferro no confonia pas el rei amb una institució monarquicodinàstica, sinó que contemplava aquesta figura des d'una perspectiva estrictament de poder públic. Víctor Ferro va saber veure l'específica articulació de la pluralitat de jurisdiccions, totes poder públic, que formaven la sobirania o la potestat a Catalunya i que com a resultat van donar lloc a un país de caràcter polític horitzontal, transversal i paccionat, aliè a qualsevol vel·leïtat autoritària. L'ús de les lleis, la doctrina dels doctors i la bibliografia, des de la més vella fins a la més actual (per exemple, l'estudi de Bartrolí en aquell moment sobre les Corts Generals de 1701-1702), van afavorir la seva visió de canvi de les coses. Potser un dels exemples més clars d'aquest fet en el seu llibre és la seva concepció de la Constitució de l'Observança com la clau de volta del sistema paccionat dels anys de Ferran II que l'enllaça amb el Tribunal de Contrafaccions dels anys del duc d'Anjou i l'arxiduc Carles. També és un exemple de les aportacions del seu llibre el valor que s'hi concedeix a la jurisprudència per a entendre un país al qual s'escatimaven noves lleis per absència de convocatòria de corts.

La tercera gran aportació de Víctor Ferro és la seva convicció de l'existència d'un model català que s'expansionaria amb singularitats diverses a través de l'Imperi catalanoaragonès (no sols al País Valencià, sinó també, com a hipòtesi de treball, per exemple, a Sicília i Nàpols; així ho verifica el seu breu article de *Recerques* (núm. 32, 1995), «Influències i confluències. Alguns resultats de la relació entre els estats catalano-aragonesos i el regne sículo-napolità».

També vull destacar la seva voluntat comparativa (amb l'Imperi austrohongarès, Anglaterra, Suècia, Holanda, etcètera, o amb Castella), per tal d'observar la distància amb el model castellà (així, el contrast entre la Diputació i la Sala de Millones del Consell d'Hisenda de Castella, p. 244). En canvi, verifica algunes concomitàncies amb el territori imperial europeu pel que fa, per exemple, a l'existència de diputacions (p. 243) o remarca la singularitat de l'erari públic de la Diputació del General a l'Europa de l'època (p. 261-262), i intenta definir la naturalesa política de Catalunya mitjançant una concepció dual de la comunitat política (p. 137) entre un *Ständestaat* (p. 244) i un *principatus regalis* amb un accentuat policentrisme (p. 429).

Les seves anàlisis no deixen de fer alertes al lector, tant per a remarcar el caràcter civil sense força militar del nostre sistema com per a fer la consideració

que els conflictes es plantejaven en termes de dret i no pas de doctrina política (p. 431), o per a fer determinades consideracions sobre el realisme jurídic i el positivisme històric (p. 430) i advertir-nos que una cosa i l'altra ens salvaven de la teologia abstracta de Castella (p. 433). No és menor l'advertència que ens fa de no confondre pactisme amb subordinació política: «cal fugir com del pecat de confondre l'autèntic pactisme català amb un "tarannà" contemporitzador, transigent i intrínsecament possibilista (paral·lel al no menys cèlebre "seny", en la seva interpretació més degenerada)» (p. 448), tal vegada la interpretació a què va donar peu la *Notícia de Catalunya* de Vicens en ple temps franquista.

L'obra de Víctor Ferro no és un treball científic mancat de sensibilitat, sinó al contrari. Amb sensibilitat política posa davant de l'estudiós, sense embuts, el significat de la pèrdua d'unes institucions amb una potent capacitat legislativa, i ho fa des d'una perspectiva allunyada de qualsevol sentiment romàntic. Admira el model polític històric català perquè entén la seva lògica i l'observa susceptible al canvi. Des d'una visió més materialista que romàntica, afirma la seva capacitat de canvi i d'adaptació en funció de les transformacions de la societat. Això li permet asseverar que al començament del segle XVIII Catalunya era un estat «complet» (p. 442), afirmació que li ha valgut tantes adhesions com invectives. La voluntat interpretativa de l'obra de Ferro es pot comprovar en el seu final «intent de valoració», que significa que no vol eliminar cap responsabilitat d'implicació.

No és un valor menor la paciència que va tenir a oferir-nos, en la seva obra, uns índexs inestimables que puc afirmar que van ser voluntat seva i que potser l'editor no va saber plasmar tipogràficament tan bé com es mereixien.

Finalment, en relació amb molts dels debats que actualment podem fer, per exemple, sobre la Concòrdia de Vilafranca, sobre la naturalesa de la fase històrica de Ferran II, sobre la recepció del dret natural a Catalunya en els anys de la revolució del 1640 o sobre el caràcter de l'obra de Grasses i Gralla, independentment de les matisacions o discrepàncies que puguem tenir amb les seves interpretacions, cal dir que sense Víctor Ferro potser no estariem debatent aquests importants nusos de la nostra història institucional i constitucional. La nostra historiografia no sempre ha estat de sort i hi ha hagut estudis que han condicionat durant anys el nostre desenvolupament. En d'altres moments hem estat afortunats, com en el cas de poder disposar dels estudis de Pierre Vilar. Però entre les nostres troballes historiogràfiques hi ha els treballs de Víctor Ferro. Per aquesta raó és recomanable llegir la seva valoració i en especial el capítol «Agonia, mort i oblit de les institucions de Catalunya» del seu ineludible i magnífic llibre.

Eva Serra i Puig

Universitat de Barcelona

Membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC